

ROOFVOGELS EN UILEN

MARCEL BOER

Predatoren nuttiger dan je denkt

De meeste mensen vinden roofvogels de ultieme vertegenwoordigers van wilde, ongetemde natuur. Ze verdienen onze bewondering én onze bescherming. Ondanks alle kennis over het nut van roofvogels zijn er helaas nog steeds mensen die menen dat roofvogels schadelijk zijn en daarom bestreden moeten worden. Predatoren, dieren die hun prooi actief bejagen om te doden zoals roofvogels en roofdieren, zijn noodzakelijk voor een gezond en divers ecosysteem. Ze zorgen voor spreiding en gezond houden van populaties vogels, zoogdieren, reptielen en insecten. Dat heeft indirect ook een gunstige invloed op de flora en overige fauna.

Veel mensen denken hoe meer roofdieren, hoe minder prooidieren. Het is juist omgekeerd: minder prooidieren betekent minder voedsel en afname van het aantal roofdieren. De vruchtbaarheid van roofvogels neemt toe bij veel prooidieren en af bij weinig prooidieren.

In uitzonderlijke gevallen nemen populaties sterk af door predatie, maar nooit tot op het niveau van uitsterven. Erg grote afname en uitsterven van bepaalde planten- en diersoorten zijn vrijwel altijd te wijten aan drastische menselijke ingrepen zoals verstedelijking, ontbossing, overbevissing, jacht en intensieve landbouw. Ontbreken van predatoren, zoals wel voorkomt op eilanden, kan leiden tot functieverlies (bijvoorbeeld

verlies van de vliegfunctie) en dwergvorming en maakt soorten kwetsbaarder voor uitsterven. Predatoren zijn belangrijke aanjagers van de evolutie en daarmee van een grotere biodiversiteit en een gezonder ecosysteem.

Het gebruik van insecticiden zoals DDT veroorzaakte in de jaren zestig van de vorige eeuw massale sterfte van roofvogels. De Nederlandse roofvogelstand herstelde zich langzaam nadat rond 1970 het gebruik van een aantal pesticiden in Nederland verboden werd.

Roofvogels in het Veld

In het Wormer- en Jisperveld komen we tegenwoordig het hele jaar door soorten als torenvalk, buizerd, havik, sperwer en slechtvalk tegen. Kiekendieven jagen laag boven riet, met iets geheven vleugels en een lange staart. De jacht van de slechtvalk is spectaculair en veroorzaakt stevast paniek onder groepen eenden en steltlopers: hij stoot van grote hoogte en met grote snelheid op zijn prooi in de lucht. De buizerd is geen snelle jager: hij jaagt vaak lopend of vanaf een zitplaats op een paal. Hij eet vooral muizen en mollen maar ook aas en wormen. De strategie van de havik is actiever en gericht op levende prooidieren. Buizerd en havik maken gebruik van de bosjes in het Veld voor hun nest en de uitkijk. De slechtvalk broedt in hoge gebouwen in de omgeving. Boven in de telefoontoren langs de Zaan hebben een aantal jaren slechtvalken met succes in een nestkast gebroed. Het is

niet duidelijk hoe het nu zit: de eigenaar van de toren geeft vanwege de veiligheid geen toestemming meer om de toren te bezoeken. Slechtvalken kun je nog steeds, vooral in het winterhalfjaar, waarnemen. Jaarlijks overwintert er ook een blauwe kiekendief in het Veld, meestal een juveniel of een vrouw.

De torenvalk is een vogel van nestkasten op (boeren-)erven aan de rand van het Veld. Al biddend speurt de vogel naar prooien in het grasland, meestal muizen. De sperwer huist aan de rand van het Veld. Hij jaagt meestal in tuinen en parken op mussen en andere kleine vogels.

Tijdens de trek worden incidenteel wespendif, ruigpootbuizerd, smelleken, rode en zwarte wouw, roodpootvalk, visarend en zeearend in het Veld waargenomen.

Bedreigingen

Hardnekkig bijgeloof in Afrikaanse en Aziatische landen is voor trekkende roofvogels de grootste bedreiging. Ze worden daar massaal afgeschoten. Men gelooft dat het eten van een stukje roofvogel migraine en epilepsie geneest en zelfs dat je er helderziend van wordt. Nederlandse roofvogelhaters komen vaak uit kringen van jagers, postduivenhouders en weidevogelliefhebbers. Sommige mensen uit deze groepen vervolgen roofvogels nog steeds met gif en geweer. Postduivenhouders wijzen met een beschuldigende vinger naar havik en slechtvalk, maar die vangen vooral verdwaalde en verzwakte duiven. Deze roofvogels werken dus mee aan de selectie die de duivenhouder zelf ook uitvoert. Landelijk is het vangpercentage van de totale duivenpopulatie minder dan één procent.

Jaarlijks wordt, vooral in het noordoosten en zuiden van ons land, twintig tot vijftig procent van alle nesten en broedsels van

roofvogels vernield of verstoord. Jaarlijks worden alleen al 400 tot 1.400 buizerds illegaal gedood of gevangen. Ook in het Wormer- en Jisperveld zijn de laatste jaren rond Jisp nog nestbomen van buizerds omgezaagd en zijn kiekendievennesten opzettelijk vernield.

Een nieuwe bedreiging vormen de liefhebbers van roofvogels. Aangestoken door de Harry Potter-films en de vele roofvogelshows willen veel volwassenen en kinderen zelf een roofvogel of uil in een kooi gaan houden.

Ook het aantal valkeniers neemt toe. Om aan de groeiende vraag naar roofvogels en uilen te voldoen is het aantal in gevangenschap geboren vogels ontoereikend en worden jonge vogels in het wild uit het nest geroofd. Vooral haviken en kerkuilen zijn gewild.

Ook de predatie is toegenomen, van jonge en van volwassen roofvogels. Debet hieraan zijn de oprukkende havik, oehoe en boommarter. Vanwege voedselgebrek (duiven) in de oostelijke helft van ons land heeft de havik zich ook in de westelijke helft van Nederland gevestigd. De oehoe verspreidde zich vanuit Duitsland in de oostelijke helft van ons land. De boommarter wordt ook steeds meer in het westen aangetroffen.

Bomen en struiken

Oorspronkelijk bestond het Wormer- en Jisperveld uit water, weiden en rietvelden met De Baanackers als enig bos. In de vijftiger en zestiger jaren verkochten boeren kleine eilandjes aan particulieren. Die lieten soms bomen en struiken op hun eilanden groeien om in de luwte te kunnen recreëren. Deze bosjes bieden nestgelegenheid aan roofvogels en zwarte kraaien. Het zijn ook goede schuilplaatsen voor vossen. In een straal van driehonderd tot vijfhonderd meter van bosjes broeden weinig weidevogels.

In en rond het Wormer- en Jisperveld broeden nu jaarlijks drie tot vijf paar bruine kiekendieven, zes paar buizerds, vijf paar torenvalken, twee paar haviken en twee paar sperwers en tot voor enkele jaren één paar slechtvalken (in de KPN-toren) en een paar boomvalken.

In het Veld is de predatiedruk van ongeveer twintig paar roofvogels op ruim zeventuizend broedparen weidevogels, moerasvogels en watervogels en tienduizenden kleine zoogdieren zeker niet groot. De totale predatiedruk is wél groot door andere vliegende predatoren als blauwe reiger, grote zilverreiger, kleine mantelmeeuw, zwarte kraai en door lopende predatoren als vos, bunzing, hermelijn, wezel, egel, rat, huiskat en verwilderde huiskat. Kleine zoogdieren zijn het hoofdvoedsel van al deze predatoren. Voor lopende predatoren zijn vogeleieren een belangrijke voedselbron, voor vliegende predatoren vooral jonge vogels.

De Werkgroep Roofvogels en Uilen van de Zaanse Vogelbeschermingswacht spoort jaarlijks roofvogelnesten op. Deze Werkgroep weegt, meet en ringt vrijwel alle jonge roofvogels in het gebied tussen de A9, het Uitgeestermeer, het Alkmaardermeer, het Noordhollands Kanaal en het Noordzeekanaal. De landelijke Werkgroep Roofvogels Nederland verwerkt alle nest- en broedgegevens van deze Werkgroep. Zo wordt van jaar tot jaar duidelijk of het goed of minder goed gaat met de verschillende soorten.

De toekomst

De komende jaren zal het aantal roofvogels in het Wormer- en Jisperveld eerder afnemen dan toenemen. Dit is een gevolg van de sterk toegenomen concurrentie van andere predatoren en van beheermaatregelen

door Natuurmonumenten, eigenaar van een behoorlijk deel van het Veld.

Natuurmonumenten kiest voor weidevogels en wil daarom zo veel mogelijk bomen en ruigtes opruimen en riet- en pitrusvelden omvormen naar grasland. Op grasland leven minder muizen dan op percelen met riet, ruigte of pitrus. Dat heeft grote gevolgen voor soorten die de muis hoog op het menu hebben staan. De helft van het voedsel van de blauwe reigers en van grote zilverreigers bestaat uit muizen. Roofvogels en uilen eten naast kleine zoogdieren ook muizen.

Uilen

Rond het Wormer-en Jisperveld broeden jaarlijks drie à vier paar kerkuilen in nestkasten die de Werkgroep Roofvogels en Uilen van de Vogelwacht Zaanstreek heeft opgehangen. Via één à twee broedsels brengen ze per seizoen tien à twintig jongen groot.

Afhankelijk van het muizenbestand broeden er jaarlijks ook twee à drie paar ransuilen in oude kraaiennesten. De Roofvogelwerkgroep ontdekt die nesten vaak pas als de jongen het nest al verlaten hebben. Ze schreeuwen dan de hele avond om voedsel.

De afgelopen jaren broedden er rond het Wormer- en Jisperveld geen steenuilen meer. In de Wijdewormer broeden nog acht à tien paren in nestkasten op erven van boerderijen. Elk jaar wordt tijdens de trek nog wel een velduil in het Veld waargenomen. In vroeger tijden heeft die hier ook gebroed.